

Emile Biesemans, Brusselse schilder van de 20^e eeuw

Emile Biesemans is letterlijk een schilder van de 20^e eeuw : geboren in 1919 en overleden in 1996 behoort hij tot generatie kunstenaars die in een bepaalde vorm van schilderkunst is blijven geloven en altijd trouw gebleven is aan een aantal eisen op technisch vlak zonder in een vorm van gratuit geëxperimenteer te vervallen of elke vorm van traditie te negeren.

Hij wordt als telg van een Brusselse familie ter wereld geboren in een van de oudste wijken van Brussel, in de schaduw van de Sint-Jan-de-Doperskerk in het Begijnhof. De familie vestigt zich in 1924 in Watermaal-Bosvoorde, een gemeente waar tot vandaag in sommige wijken nog altijd een rustige dorpsfeer heerst, dicht bij het Zoniënwoud. Die nabije groene long zal Emile Biesemans zijn hele leven lang blijven inspireren.

Zoals bij elke roeping het geval is, valt er enige familiale invloed aan te wijzen: zijn vader en een oom zijn niet-onverdienstelijke zondagsschilders. Emile Biesemans begint dan ook op een bijna natuurlijke wijze schetsen, portretten en op schoolboeken geïnspireerde geschiedkundige scènes te tekenen. Zoals meer kunstenaars van zijn generatie komt hij in contact met Alfred Bastien, of liever met diens werk, dat zijn manier om naar de wereld te kijken zal beïnvloeden en die aanleg, die de schilder van het Rood-Klooster bij heel wat tijdgenoten gewekt heeft, zal aanmoedigen.

Als leerling van de Normaalschool Karel Buls in 1933 volgt Biesemans er de tekenlessen van Armand Massonet. Ontvankelijk voor de kwaliteit van zijn eerste olieverfschilderijtjes geeft die hem goede raad en moedigt hem aan. Hij zet hem ook op het spoor van de zoektocht naar de schoonheid, een notie die geconcretiseerd wordt via het observeren van de mensen en de dingen door de blik van de kunstenaar. Na als loopjongen gewerkt te hebben laat Biesemans zich in 1936 inschrijven aan de Academie voor Schone Kunsten van Elsene. Hij volgt er reclame- en decoratief tekenen bij Bailly evenals de tekenlessen van Swyncop.

1939 is een slecht jaar om zijn militaire dienstplicht te vervullen. De mobilisatie wordt uitgeroepen, en kort daarna volgt de oorlog. In mei 1940 wordt Biesemans door de Duitsers gevangengenomen maar komt zes maanden later weer vrij. In 1941 treedt hij toe tot de politie van Watermaal-Bosvoorde. Die loopbaan vertoont weinig raakpunten met zijn temperament, maar hij brengt het toch tot de graad van adjunct-commissaris. Zij brengt hem permanent in

contact met zijn soortgenoten en confronteert hem dagelijks met de complexiteit van het wezen mens. Zij biedt hem voorts de gelegenheid om de gemeente Watermaal-Bosvoorde van buiten en van binnen te leren kennen als zijn binnenzak, in alle seizoenen en op alle uren van de dag. Dat wordt een onuitputtelijke bron van indrukken en onderwerpen die jarenlang als inspiratie zullen dienen voor zijn schilderijen.

Na de oorlog neemt Emile Biesemans opnieuw penseel en potlood in de hand. Hij trekt erop uit in de omgeving van het Rood-Klooster en in de uitgestrekte eenzaamheid van het Zoniënwood en maakt er honderden schetsen. Naast dit rechtstreeks contact met de onderwerpen laaft zijn kunst zich ook aan andere bronnen: lectuur, theater, films en muziek. Hij wandelt graag rond in de oude wijken van Brussel en bezoekt veel tentoonstellingen. Dat scherpt zijn nieuwsgierigheid naar het zien en aanvoelen en begrijpen van alle uitdrukkingsvormen aan en maakt hem attent voor de ontroering en de vragen en voor al het menselijke dat ze oproepen. Die nieuwsgierige observator van het bestaan zal hij altijd blijven, altijd klaar om alles wat zich aandient in zich op te nemen en op het doek of het papier weer te geven, met een drang naar de grootst mogelijke authenticiteit en een absoluut creatieve vreugde.

Hij breidt zijn picturale en grafische zoektochten geleidelijk aan uit naar het Brabantse platteland, de omgeving van Leuven, het Pajottenland, de Zenne- en Dendervalleien en vindt er inspirerende landschappen met hier een dorpje en daar een hoeve. De Borinage, de Vlaamse Ardennen en de kust breiden zijn landschappenpalet uit. Hij beoefent eveneens andere genres zoals het portret, het stilleven, bloemstukken, maar het landschap blijft zijn geliefkoosd onderwerp, met een bijzondere aandacht voor het schilderen in open lucht, in rechtstreeks contact met het motief. Zijn techniek breidt zich ook met de pentekening en de linoleumsnede.

Vanaf het begin van de jaren 50 onderhoudt Biesemans geregelde contacten met andere kunstenaars. Zijn lidmaatschap van de « Cercle artistique de Watermael-Boitsfort » in 1951 en wat later van de kring Onze Kunst in Neder-over-Heembeek verruimt aanzienlijk zijn contacten met artistieke geestesgenoten. In 1954 begint hij tentoon te stellen en vanaf neemt hij regelmatig deel aan de tentoonstellingen van de twee kunstkringen. Met enkele kunstbroeders richt hij in Watermaal-Bosvoorde in 1970 de Vlaamse kunstkring Sakura op.

Die benaming verwijst naar de Japanse kerselaars in de tuinvijken Le Logis en Floréal aldaar. Hij blijft er acht jaar lang voorzitter, secretaris en animator van.

Buiten zijn vertrouwde gemeente en streken leert Biesemans ook Parijs en Amsterdam kennen. De sfeer in beide steden fascineert hem en hij koestert een bijzondere belangstelling voor hun historische wijken. Hij komt ook onder de indruk van grootse en weidse landschappen in Bretagne, onder meer in Carantec, met zijn imponerende rotskusten van graniet, of van de kliffen van Robin Hood's Bay in Noord-Engeland.

Na zijn pensionering in 1979 beleeft Emile Biesemans, in weerwil van een gezondheid die zijn ambities soms dwarsboomt, een artistieke hergeboorte in vol besef en genot van een heroverde vrijheid. Bij Gerard Alsteen en Luc Hoenraet in de Rijkschool Beeldende Kunsten volgt hij lessen tekenen naar levend model en perfectioneert zich nog in het tekenen bij Carl Deroux en Maio Wassenberg in het Rijkscentrum Hoger Onderwijs in Etterbeek. Die opleidingen op latere leeftijd wijden hem in de etstechnieken, maken hem meer bewust van de uitdrukkingspotentialiteiten van het tekenen en van het belang van de abstractie in vormgeving en compositie.

Zijn stijl wordt diverser en expressiever. Men ziet en voelt de verrukking die de schilder beleeft bij het herontdekken van een dergelijke jeugdige frisheid. Hij stelt zich open voor nieuwe kunstvormen en andere stijlen, puurt de vorm uit het onderwerp zelf en speelt met stilering, zelfs in zijn geliefde evocaties van het Zoniënwoud, de Vlaamse Ardennen of Limburg, waarvan sommige een plaats krijgen in de nieuwe lokalen van de Vrije Universiteit Brussel. In die periode maakt hij ook een reeks vrouwenaakten, pasteltekeningen en etsen en blijft hij trouw aan klassiekere aquarelthema's.

Zo'n enthousiasme, zo'n creatieve geestdrift hadden de schilder nog jarenlang kunnen bezielen als de ziekte er zich niet mee had gemoeid. Na vijf jaren van uitbundige activiteit treft hem een kwaal die hem nagenoeg blind achterlaat. Hij geeft er zich vlug rekenschap van dat hij een aanzienlijk deel van zijn uitdrukkingsmogelijkheden onherroepelijk verliest en blikst dan terug op de afgelegde weg. Meer dan tweeduizend schilderijen en aquarellen, en daar bovenop talloze vluchtige tekeningen en schetsen samengebracht in allerlei schetsboeken, ziedaar de bijdrage van Emile Biesemans aan deze kunst die hij als een leugen beschouwde, maar dan wel een leugen waarvan eenieder beseft dat hij onmisbaar is voor de ontplooiing van de mens. Zijn hand zal nog lang bij gelegenheid naar het potlood teruggrijpen

om een of ander onderwerp dat in zijn geheugen voortleeft, vanuit een soort automatisme op het papier vorm te blijven geven.

Emile Biesemans heeft altijd geweigerd in het commerciële circuit te stappen of zijn kunst aan de meest biedende te verkopen. Toch heeft hij een publiek aangesproken dat ontvankelijk was voor de authenticiteit van zijn demarche. Zijn schilderijen vonden hun weg naar de vier hoeken van de wereld en zullen nog jarenlang hun weg blijven volgen. De diepe redenen van zijn kunstenaarsroeping moeten voor alles worden gezocht in het plezier van het creëren, het interpreteren van de wereld, weliswaar overeenkomstig subjectieve criteria, maar met de openheid, de disponibiliteit, die ervoor zorgen dat elke kunstenaar een vergaarbak wordt, een geprivilegieerde getuige, een lofzanger van het menselijk bestaan en van de ontelbare veruitwendigingen van de schoonheid.

Gelijktijdig met het beoefenen van de beeldende kunsten heeft Emile Biesemans ook heel wat geschreven : poëzie, teksten met iets meer filosofische diepgang of beschouwingen over de kunstgeschiedenis of het creatief proces. Die teksten ademen een grote menselijkheid en gevoeligheid die men ook aanvoelt in zijn plastisch werk. Zij stoelen op een brede cultuur maar zijn wars van elke pretentie. Biesemans was inderdaad voor alles nieuwsgierig naar en verliefd op het leven en was als dusdanig uiterst receptief ten overstaan van de medemensen om zijn eigen ervaringen aan te vullen en te proberen antwoorden te vinden op de vragen die hij zich stelde. Die talloze teksten zouden het verdienen om ooit te worden gepubliceerd.

Overzicht van het werk

Emile Biesemans was als kunstenaar actief gedurende ongeveer vijftig jaar. Wanneer men die lange periode overschouwt, verrast vooral de rechtlijnigheid ervan. Getrouwheid aan bepaalde thema's, technische standvastigheid, samenhangende vormentaal en een palet dat dicht bij de natuur aanleunt, ziedaar het fabrieksmerk van de schilder. Men vermoedt de intieme omgang met de landschappen die hij schildert, de wil om niets van hun schoonheid noch van de sfeer waarvan ze doordrongen zijn, te verraden. Men voelt aan hoezeer hij aandacht heeft voor zijn medemensen, voor de dagelijkse gestes, voor de uitdrukking van een gezicht, de sierlijkheid van een houding.

De eerste olieschilderijen dateren van de vooravond van de oorlog. Een aanzienlijk deel van wat Biesemans' kunst zal worden, is er al in aanwezig. Een groepje huizen (cat. nr. 9) en een geïsoleerd huis met een strodak (cat. nr. 10) in de omgeving van Vorst, twee olieschilderijen op papier, tonen hoezeer de kunstenaar al een synthetische kijk op het landschap heeft, met kleuroppervlakken aan het werk gaat in nuances die dicht bij de werkelijkheid aansluiten, zijn compositie organiseert volgens een aantal duidelijke vormen zonder enige stilistische benadrukking en zich uitsluitend houdt aan de elementen die de realiteit hem te bieden heeft. Een aquarel met lenteboeket van 1941 (cat. nr. 11) illustreert dezelfde visie op de dingen: de vorm van de vaas, de omvang van het boeket en de kleurenvlekken van de bloemen maken zich los van de chromatische dualiteit van een bijna abstracte achtergrond. De sobere en instinctieve evocatie van het onderwerp verleent die drie schilderijen een nagenoeg tastbare aanwezigheid.

In zijn verhouding tot de mens hecht Biesemans weinig of geen belang aan de symbolische of allegorische dimensie. Bij zijn medemensen interesseert hij zich vooral voor hun individualiteit en voor de manier waarop zij zich in de dagelijksheid gedragen. Gezichten van familieleden of vrienden of van onbekenden zijn mettertijd een galerie van portretten gaan vormen die, een beetje zoals zijn gezichten van nu verdwenen Brusselse wijken, blijven getuigen van het bestaan van personen die er op een mooie dag ook niet meer zullen zijn. Het paar ouderlingen in de Borinage (cat. nr. 38) lijkt daar te zijn om te getuigen van het einde van een tijdperk, als laatste getuigen van de vergane grootheid van een door een ramp geteisterde regio. De caféstamgast (cat. nr. 40) houdt de sfeer levendig van sommige Brusselse drankgelegenheden, tempels van de 'zwanen' en van een volkse manier van leven die alsmaar zeldzamer wordt. Hij schilderde ook personages die in het geheel van zijn werk die menselijke comédie aanvullen met nu en dan treffend uitgebeelde 'types', emblematische figuren zoals de dame met de groene hoed (cat. nr. 233), een prachtig voorbeeld van de psychologische diepte die Biesemans kan bereiken. Bij hem geen hoogdravendheid, enkel momentopnamen, ogenblikken van leven, vreugde, verdriet, episodes uit het leven van de man/vrouw in de straat, waargenomen met de pudeur van een discrete getuige wiens enige ambitie erin bestaat gewaarwordingen en gevoelens weer te geven, zoals in het ingetogen tafereel van een begrafenis (cat. nr. 421). Tot het einde van de jaren 70, ten slotte, heeft hij het naakt slechts episodisch als onderwerp gekozen, wars van het geringste voyeurisme, in een eerder klassieke (cat. nr. 484) of speelse (cat. nrs. 500-509) benadering.

In de jaren 50 kondigt zich in de olieschilderijen een systematischere behandeling van het licht aan, terwijl in de aquarellen een uitgezuiverde visie wordt aangehouden. De toets lijkt opgesplitst en krijgt meer nuances. Het hoeve-interieur in de Voetstraat (cat. nr. 68) getuigt van die evolutie en bestaat uit een soort clair-obscur dat de compositie een dynamiek geeft en de trilling van het daglicht oproept. Reminiscentie aan het impressionisme? Het lijkt verkieslijker te verwijzen naar de telkens aangrijpende confrontatie met het licht die elke schilder vroeg of laat te beurt valt. Het stilleven met ontbijt (cat. nr. 94) zou op dezelfde wijze kunnen doen geloven dat Biesemans door een vorm van expressionisme aangetrokken werd. Ook hier vraagt dat om enige relativering. Op een mooie dag eist de materie ook opeens haar rechten op. De met kracht aangebrachte dikke p $\hat{a}$ te wordt een kenmerk van een deel van de productie van de kunstenaar, zoals het liggend naakt (cat. nr. 107) dat van het lichaam alleen nog een reeks lijnen, schaduwen en contrasten van de vleespartijen weergeeft.

Het is al aangestipt dat Biesemans een aanzienlijk deel van zijn bestaan aan de rand van het Zoniënwood heeft geleefd. Hij heeft er veel en graag in gewandeld en bracht er indrukken van mee in de vorm van schetsen, aquarellen of olieschilderijen. Het bosgezicht (cat. nr. 137) of het Rood-Klooster (cat. nr. 38) zijn enkele voorbeelden van die talloze evocaties. Ze zijn wel illustratief/ voor de manier waarop de schilder het ritme van de seizoenen (cat. nr. 342), de lichtspelingen in het gebladerte, de oneffenheid van de schorsen, de weerspiegeling van een groepje bomen in een beek of het wisselende oppervlak van een meertje (cat. nr. 492)... weergeeft. Hij luistert met eerbied en passie naar de hartslag van het woud en kijkt verrukt naar die duizendjarige sereniteit. Biesemans gaat ook op stap in de Brabantse platteland en verder. Hij houdt van de weggetjes die naar enkele alleenstaande huizen leiden (cat. nr. 466), van de bomengroepjes die de homogeniteit van een landschap verstoren, van de kapelletjes ergens diep in een bos (cat. nr. 468) of van de klokkentorens als herkenningstekens die duidelijk de aanwezigheid van de mens aankondigen.

Van een verblijf in Carantec, in Bretagne, in de jaren 70, onthoudt Biesemans dat heel bijzondere licht, tegelijk meedogenloos en doorschijnend, evenals de kracht van de door de zee verscheurde kusten. Enkele mooie composities (cat. nrs. 454, 455, 456) met vloeiende en contrastrijke kleuren getuigen hoezeer zijn intimiteit met de natuur hem waar dan ook in zijn visie van de dingen verrijkt. Dat geldt evenzeer voor de rotskust van Robin Hood Bay (cat. nr. 529), waar de indrukwekkende rotsmassa zich teken het blauw van de zee en van de hemel aftekent.

Water is ook nog een gevarieerde inspiratiebron voor de kunstenaar. Hij staat stil bij een stuk kanaal dat in het platteland opgaat (cat. nr. 410), toont een voorliefde voor havengezichten : Oostende, Zeebrugge, Nieuwpoort, Duinkerke... (cat. nr. 168), met hun zware infrastructuur en hun boten langs de wal, kijkt naar de open zee wanneer hij een stuk zeearm volgt... Amsterdam met zijn grachten en zijn specifieke architectuur inspireert in de jaren 60 en 70 tal van composities waarin gespeeld wordt met de weerspiegelingen en de kleurencontrasten op de gevels (cat. nr. 225) of waarin hij historische gebouwen of wijken vastlegt, zoals hij doet in bijna alle steden die hij bezocht heeft.

Tussen al de steden die de aandacht van de schilder getrokken heeft, bekleedt er één een ereplaats : Brussel is en blijft voor Emile Biesemans de stad vanwaar hij afkomstig is, de stad naar zijn hart, waarvan hij het best het ritme, de diepe adem, aanvoelt, die hij tot in de kleinste details kent : de folklore, de plaatsen beladen met geschiedenis en tradities, maar ook en bovenal de nagenoeg onbeduidende plaatsen waar hij zijn wortels kan terugvinden. Veel van die schilderijen zijn getuigenissen van wijken die vandaag verdwenen of helemaal van gedaante veranderd zijn : de Cellebroedersstraat (cat. nr. 339), de wijk rond het Justitiepaleis (cat. nr. 349), de Kolenmarkt (cat. nr. 402), de oude Begijnhofwijk (cat. nr. 512), enzovoort. Men kan zich inbeelden hoe pijnlijk het moet geweest zijn voor de schilder wanneer hij zag hoezeer het Brussel uit zijn kinder- en jeugdijaren ten prooi viel aan de bouwpromotoren en tot een stedenbouwkundig monster is geworden. Dat er toch een aantal initiatieven en pogingen werden ondernomen om her en der de authenticiteit, of op zijn minst een schijn daarvan, te bewaren, moet hem vertroosting hebben geboden.

Hoewel het stilleven hem weinig aantrok, heeft Biesemans toch een aanzienlijk aantal bloemstukken geschilderd en ging zijn voorkeur daarbij naar de aquarel. Het zijn eenvoudige (cat. nr. 309) of welige (cat. nr. 314) composities, kleine fragmenten natuur waarin soms nog iets van de weelderigheid van bloemen in het wilde blijft steken. Enkele tuinen in bloei (cat. nr. 369) tonen aan dat de schilder zijn blik liever richt naar de levendigheid van een natuur vol levenssap dan naar een uitgestorven natuur.

In het begin van de jaren 80 doet zich een heroriëntering voor in Biesemans' kunst. Die periode valt samen met zijn pensionering en met een nieuwe opleiding in teken- en etskunst die zijn manier om het onderwerp te benaderen, diepgaand wijzigt. Wat de keuze van de

thematiek betreft, verliezen het landschap en de evocaties van de stad duidelijk aan belang. De menselijke figuur, de vrouw in het bijzonder, wordt zijn belangrijkste inspiratiebron. Een duidelijker lijn, een betere kennis van de anatomie en meer natuurlijke houdingen (cat. nrs. 571 en 588) tonen aan dat de schilder zich geleidelijk aan een grotere familiariteit met het lichaam eigen gemaakt heeft. In de schilderijen van die periode vindt men zelfs enkele reminiscenties van de art nouveau (cat. nr. 574). Er komen meer naakten, die ook als voorwendsel dienen voor een grotere vrijheid in originele composities (cat. nr. 584). Ook de natuur past zich aan de nieuwe adem van de schilder, die het landschap soms in een rigoureuze geometrische structuur dwingt (cat. nrs. 586-587). De anecdotische scènes blijven de alledaagsheid trouw maar lenen zich tot een grotere vrijheid in de compositie, wat hen een grotere expressiviteit verleent (cat. nr. 589).

In die experimentele periode heeft Emile Biesemans enkele van zijn meest volbragen en vernieuwende schilderijen vervaardigd. Met behoud van zijn verworvenheden is hij naar een grotere soberheid teruggekeerd. In de laatste jaren van schilderactiviteit is zijn thematiek ook weer meer gediversifieerd : landschappen, zeezichten, stadszichten, stilleven, genrescènes, portretten, personages, naakten die nu getuigen van voluit geassimileerde rijpheid. De ziekte ontnemt hem te vroeg een voor de schilder absoluut noodzakelijk werktuig. Blind geworden legt hij de penselen opzij om terug te kijken op al die jaren schilderactiviteit en na te denken over zijn schildersroeping. Zo eindigt de schildersloopbaan van Emile Biesemans dus wat abrupt, maar hij laat ons een werk na waarvan de diversiteit blijkt geeft van een onverzadigbare nieuwsgierigheid en waarvan de grote hoeveelheid evenredig is aan de creatieve vreugde die de kunstenaar mocht ervaren.

Didier Paternoster

Licenciaat in de kunstgeschiedenis

Juli 2006

(vertaald uit het Frans door Willy Devos, 2020)